

Bende Liza

A vörös sírkő nyomában

-történelmi kaland

Bende Liza
A vörös sírkő nyomában

Bende Liza
A vörös sírkő nyomában

Segesd Önkormányzata, 2014

Inspiráció

Forró pesti nyárból a Nemzeti Múzeum kőtárába menekültem. A római kőtár, latin nevén Lapidarium kiállítóhelyet az udvar alatt rendezték be. Szememet az urnatartó kőedényeken pihentettem. A domborművek egy részéről hiányzott a felirat.

A napsütés okozta rosszullétem enyhülni látszott, amikor a mélyből a földszintre jutottam. Akkori kedélyemnek inkább megfelelően, a jelentős építészeti emlékeket kihagyva; a középkori sírköveket választottam.

„Vagyok, ami leszel, ami vagy, voltam magam is, kérlek, imádkozz értem”. A kövek felirata azok származási helyéről is tanúskodott: Milano, Velence, Regensburg, a XIII. századtól. Kétfelé tört, vörös-márvány sírkőlap előtt álldogáltam. Nem kívántam tovább lépni. Pedig a figyelmet először semmi rendkívüli észrevétel nem tartotta fogva. A sírkő alakja téglalap, vörös-márvány, mint sok másik. Felül, a fej felől kis

darab, mintha letört volna, hiányzott belőle. „Lelőhelye Segesd (Somogy megye), a zárda mellett”. A terem egyet fordult velem, valaha én is ott születtem. A lap csiszolt felületét két vésett vágat díszítette. Köztük futó, a jobb alsó sarokban kezdődő latin köriratot olvashattam: „Hic requies seit maist Nicolaus... Anno MCCCXXXIII” Miklós, aki egykor e sírkő alatt pihent?

Annak híre, hogy a belső-somogyi Segesden régészeti ásatások folytak, még nem jutott el hozzám. Váratlan fordulatnak tűnt, hogy a zárda mellett XIV. századi, főúri család temetkezési helyét találták meg.

Villamossal utaztam hazáig. A körülöttem lüktető városi utcákra és emberekre ügyet sem vetettem, hiszen gondolatban Segesden időztem. A kolostor a Barátdomb tetején, a ferences templom részeként épült. Estefelé az interneten már a szülőfalu honlapján kerestem utalásokat az eltemetett, de nem minden nyom nélkül

odaveszett múltra. A sírkő egészen felzaklatott.

Kivettem a nyári szabadságom, hogy annak egy részét a pannon dombvidéken tölthessem el. Nem lehettem a tudatában, hogy Segesd földrajzi közelségében valami távolit keresek az emberi időszámítás mélyén.

Indulás Somogyba, álmokképek

Másnap reggel félálomban hallgattam, hogy az ablaküveget csapkodja az eső. Reggeli után, a szállodai épületből kilépve, tekintetem a szemközti, sárga falú kolostorra esett. A segesdi zárdaépületet idézte, ahol a zavaros érzeteim szerint, mintha még elvégezetlen dolgom akadt volna. A bizonytalan érzés ahhoz tűnt hasonlatosnak, mint amikor elmulasztottam megtenni valamit, majd emiatt később lappangó büntudatom támadt. Kaposvár utcáin esernyővel sétálgatni nagy kedvet nem éreztem. A lucskos szoknyám széle csurom vizesen a térdemet csapkodta, amikor pár percre megálltam a színházparkban; a nagy virág kelyhében üldögélő Andersen-mesefigura; egy kislányszobor előtt. A Somogy Megyei Levéltárban szívesen fogadtak. Kimásoltam pár régi dokumentum oldalt, de a célokat megfogalmazni nem tudtam, ahhoz közelebb nem jutottam. Egész nap

zuhogott. A szállodai szobámban ragadtam, csak az ebédemet fogyasztottam el a földszinti étteremben. Utána elolvastam és megválasztottam pár frissen érkezett e-mailt. A Googleban próbálkozva, ezután Rogerius soraira tévedtem.

„És úgy feküdtek a testek a földön, mint a legelésző marhák, juhok vagy sertések csordái a pusztán, vagy az építkezésekhez kifaragott kövek a kőbányában. ...Kálmán hercegnek sikerült a szorongatott helyzetéből kivágnia magát. Dél felé menekült.”

A herceg alakjában IV. Béla király öccsére ismertem, a korszak a muhi csatavesztés időpontja lehetett, 1241. Csaknem száz évvel korábban, mint az ismeretlen segesdi főúr, Miklós halála a vörös-márvány sírkőlap felirata szerint. Szobámban, a kora délután ellenére, majdnem besötétedett. Egyik lámpát sem kapcsoltam föl. A nehéz ágytakarót először rendesen összehajtogatva, de ruhástul, az ágyamra dőltem. A régmúlt időt terelgető gondolatokkal gyorsan

elaludtam. A megjelenő álmokképek egészen lenyűgöztek.

Uralkodónk már a hercegi curiában pihent. A segesdi udvartartásban öccsére, Kálmán hercegre várakozott.

A lovamat magas-törzsű tölgyfához kötöttem, amíg gondolataimba mélyedve, a kör alakú tisztáson sétálgattam. Mindegyik fát benőtte a bozót azon a tavaszon. Tekintetem az ég felé, a kékbe nyújtózott.

Az álmokképből megpróbáltam felébredni. Alvás közben tudtam még, hogy kaposvári szállodai szobában fekszem az ágyon felöltözve, nyári délután.

Gyermekkoromban kacagtam, amikor a lábbelim mocsaras talajú gödrökbe ragadt. Egyszer Kálmán herceg visszavágtatott a paripájával: megtalálta és a lábamra segítette a vizenyős réten. Szerettem hosszan gyalogolni. Ezt tettem akkor is, a reményteljes

várákozás idején. Esőzések után az erdő valamennyi útja vízzel telt meg. A hercegi curtisba mélyutak vezettek a szőlőhegyeken keresztül. A hadiút melletti Segesdet az urak jól megerősítettnek, könnyen védhetőnek találták, ahol a menekülő herceg is biztonságban érezhette magát és hosszabb-rövidebb időre, bármikor megállhatott.

Ennek már a fele sem volt tréfa. Az álomból kivezető utat nem találtam, mint aki bonyolult labirintusban bolyong. A képeket nem kívülről szemléltem, inkább azok részesevé váltam, s lassanként a történésre hagyatkoztam egészen.

Segesdi uradalmához a horvát-szlavón herceg néhány évvel azelőtt, cserével jutott. Az otthonától távoli, zalai várföldeket adott érte. A magántulajdon tehát a közvetlen irányítása alá tartozó, majorsági birtok lett. A kimerítő, Magyarországra vezető országúton

beszélt nekem erről is. Leeresztett, barna hajfonatát színarany fűrtkarikák fogták össze. Szerettem nézni, amint felpattant a lovára. Ilyenkor a hosszú, díszes köntöse deréktől lefelé szétnyílt.

Az udvarházba apám is a herceg szlavón kíséretével érkezett. Az övéről lecsüngő, arany borítású hüvelyben tartott szablyát nappal és éjszaka is magánál tartotta. Sodrott kar és nyakpereceket, drágakövekkel díszített fülpereceket viselt. A félelmetes fegyverei s ékszerei nélkül még előttem sem mutatkozott. Idegen származású anyám utazás közben meghalt, ezért apám csak engem, a leányát hozta magával legdrágább kincseként.

- Jó dolgod lesz Segesden, Erzsébet. Nincsen túl hideg a szelíd dombok között, ezt a tájat szeretni fogod.

Majd egy ütközetben apám is az életét vesztette.

Álmodtam még, hogy Kálmán a kedvtelései mellett birtokfejlesztéssel foglalkozott. A Szlavón hercegséggel nem szakította meg kapcsolatait. A

követeket olykor a curiában fogadtuk. Kényelmesnek és elég tágasnak érezték, ahol szívesen időztek.

Öltözködés közben fátylamat szorosan a fejem köré tekertem, a homlokom sem maradhatott szabadon; majd áll alatt kereszteztem, s a két hosszan lebegő szárnyát hátravettem.

A kényes lovam könnyedén átugrott árkot és sövényt, mely az udvarházat gazdasági épületektől, a kerttől és a szolgák viskóitól választotta el. A curiához, mint üdvözléshez vezető jelkép, egyenes ösvény vezetett. A kertben kis labirintus nyújtott szórakozást nagyobbacska gyermekek számára.

A nagy ütközet után csak ide hozathatja magát, ezt nem gondoltam másképp én sem. Az enyémnél nyugtalanabb szívvel Kálmánra még a felséges pár sem várakozhatott. Pár napnyi pihenés után a királyi terv szerint Dalmáciába vonulnak, Mária királyné is velük tart.

A szobalány kopogott az ajtón. Az emlékezetemben felvillanni látszott, hogy kértem egy vasalót. A kopogásra nem kapott választ, ezért az ajtót a saját kulcsával nyitotta ki. Alvás közben érzékelttem, hogy egy pillanatig ott áll az ágyam mellett. Majd letehetette a vasalót, s ahogyan jött, csendben távozott. Nem zavart meg annyira, hogy teljesen magamhoz térjek.

A király elsőként a császári udvarhoz és IX. Gergely pápához címezett segélykérő leveleket. A még nem gyógyult sebeivel és lázával mit sem törődve, a lehetőségeket latolgatta. Igénybe vette az íráskészségemet.

Az őrszemek minden irányban az utakat figyelték, hogy késedelem nélkül Kálmán urunk fogadására siethessen valaki. A curiában nagy készülődés folyt. Íjjal fiatal szarvasokat lőttek ki. Pedig vészterhes napokon az uralkodó mérhetetlen étvágyat nem mutatott.

A hercegi érkezés boldog hírére vártam én is, a szolgálónak mégis alig hittem el.

- Könnyebben sérült? Alszik?
Bemehetek hozzá?

Erre is sor került még aznap, vacsora előtt. Kálmán szelíd mosollyal, de kimerülten és sápadtan, felkötött bal karral feküdt. Akkor úgy véltem, ez a legnagyobb sérülése.

- Gyere csak Erzsébet, húgocskám!

Valójában nem voltam a húga, de mint édes testvérek, úgy ismertük és szerettük egymást. Hiszen ő tanított engem egykor olvasni, írni. A királyné már akkor megfontolt, okos férfiként beszélt a jelenlétemben róla.

- Kálmán lelkem, mesélj az üldözésről!

Nyájasan intett, s mindjárt fekhelyére kuporodtam a lábánál.

- A vereség után sérülten eredtem útnak, menekülvén Batu kán főserégének harcosai elől. Éjjel-nappal úttalan utakon, váltott lovakon, megeresztett gyeplővel siettem Pest felé, a dunai révhez. Az üldözőktől félve

azonnal átkeltem Pestnél, s onnan már egyenest hozzátok futottam.

Gyöngéden támogattam a herceget fáklyák lobogó fényében a nehéz tölgyfa asztalhoz. Nem fáj-e még valamije? – kérdezgettem, s ő csitított.

Azon a kései lakomán maga a felséges király is megjelent. Hírt kaphatok felőlük külhoni levélben hamarosan – ígérte atyai gondoskodással.

A jelenben talán fázni kezdtem, mert ismét a szállodai szobában találtam magam egy pillanatig. A nehéz, zöld drapéria után tapogattam, hogy a derekamra gyűrjem.

Római táblás játékokkal múltattuk az időt. Négyzetformáik a teljes világot jelképezték. Erről is szó esett, amikor még ugróiskoláztam a korombéli ifjú emberekkel. Kálmán tréfásan megfenyegetett, mert a szerencse nekem kedvezett, s ő veszített folyton.

Pár derűs nyugalomban töltött nap után a herceg kielégítően megerősödött az

utazáshoz. A már gyógyult király nagy türelmetlenséget árult el, nem vesztegethik az időt. Elindult a Dalmáciába tartó menet.

Kálmán herceget egy darabig az ösvény vonalán kísértem. A derese párhuzamosan haladt az én piros lovammal. Végül szét kellett válnunk, és könnyű vágta után, az ezerhektárnyi zöld rét mélyén állva integettem a kendőmmel, amíg hercegem lovas alakja a messzeségbe vészett.

Folytatásként, a születésem másnapi évfordulóján rendkívüli, valóságnak tetsző álmot láttam. Ferences kolostort és királyi földvárat a curia fölötti dombtetőn épülni. Akkor még templom híján, csak az udvarház kápolnájában tartottunk imádságos órákat. Az álmoképet én a jövőben megvalósuló menyegzőm jeleként üdvözöltem.

Álmodtam tehát az álomban, ferences kolostort, s várat a dombtetőre. Korábbi olvasmányaim szerint Béla király az Adriai-tenger partján fekvő

Trau- szigeti várában húzta meg magát. A tatárjárás végéig Magyarország lakosságának szinte a fele odaveszhetett. Felidéztem mindezt gondolatban, hogy az ébrenlét rövidebb felvillanásai után a régmúlt fonalán vergődjem tovább. Nem telt el nap, hogy Béla királyunkra, Mária nagyasszonyra és Kálmán hercegre ne gondoltam volna hálatelt és szerelmetes szívvel. Egészen nyár végéig nem értesültem, hogy leendő férjem; a szeretett herceg Zágrábban belehalt a sérüléseibe.

A veszteség fájdalmától hirtelen eszméltem fel a jelen valóságában megint, akkor már alkonyodott. Az eső mintha alábbhagyott volna, tovább nem hallottam a dobolását.

A szokatlan álmok nem ijesztettek meg. Az egyes részleteket ajándéknak tekintettem, s tudtam már, hogy ebből a kalandból nem akarok kiszállni. Enyhe fejfájás maradt utána, de az étteremben elköltött vacsora után egészen elmúlt. Azon az éjszakán újabb látomás

szereplőjeként: egykori, de tán soha nem élt kereskedő bőrében találtam magam.

Az udvarházak egy napi járásra épültek egymástól. Főleg olasz és osztrák kereskedők üveg és kerámia tárgyaival keltem országutakon, folyókon, réven és vámon át; télen és nyáron gyakran; s tértem be a királyi, királynői curtisokba velük. Főúri hölgyek igényeit a különleges tárgyaikkal, szenvedélyes ügybuzgalommal szolgáltam.

Miután a magyar Kinga leányzó, kit asszonyomnak szemeltem ki; a testét önsanyargató életre szánta inkább, s még a menyegzőnk előtt kolostorba vonult; a kézművesség bolondja lettem magam is. Előfordult, hogy nem tudtam megválni egy-egy finomabb darabtól. Az ilyen portékát sok viszontagságos esztendőn át rejtegettem, és magam gyönyörködtem benne.

Segesdi Erzsébetet, mint rendesen; fém és vas tárgyak között találtam. Aznap barna lovát a királynéi magánüzemből

maga vezette. Patkoltatni járt a kovácsnál.

Máris megpillantott, amint az ösvényen felfelé kapaszkodtam.

- Hosszan elidőztél. A felséges királyné már napok óta várja érkezésedet.

Ezekkel a szavakkal szólított meg az üdvözlések után. Ovális orcáját haloványan találtam. Hallottam, már három esztendeje Kálmán herceget siratja, gyászolja.

- Feltartottak a folyóágnál. De, ahogyan legutóbb kértétek, az élelem tárolására szolgáló, díszített, barna edényeket is hoztam. Szereztem út közben kis arany fészületeket - tettem hozzá, hogy a leány bizalmát megnyerjem.

A kis Margit királylány Erzsébethez futott, és a szoknyájába kapaszkodva, kíváncsian figyelte, mit beszélek. Ő a gyermeket kézen fogva, nyájasan vezette tovább a kislányt. A királyné káplánja, izzadva az erőlködéstől, alaposan lemaradt tőlük.

- Erzsébet leányasszony a saját kicsinyeinek is jó anyja lesz - gondoltam.

Mária királyné kívánságára, Erzsébet ezután a portékák kiválasztásában segédkezett. Az új edények hullámvonal díszítése mindjárt megtetszett neki.

Óvatosan bontottam ki a kápolnába rendelt, zománcozott; bizánci csóktáblát. Jól tudtam, hogy királynénk is egykori, bizánci hercegnőként került Magyarországra.

A kegytárgy nemesfémből készült, hátlapján a körülhordozáshoz szükséges fogantyúval. A zománc könnyen sérül. Ezért a legnagyobb figyelemmel óvott tárgyaim közé tartozott ez a darab is.

Akkoriban rebesgették, hogy IV. Béla, országa tatár-mongol seregektől szabadulásáért cserében a mindenhatóval alkudozik. Végső áldozatként az épp' csak e földi világra született, addigi legkisebb leányát ajánlotta fel Istennek, örök szolgálatra. A gyötrő szenvedésekre kárhoztatott kislány Margit lehetett.

Csak három esztendőnek néztem. Egészen kirázott a hideg. Elképzelttem, amint az almavirág-arcú, kicsi lány is Veszprémbe kerül a domonkosrendi apácákhoz, akárcsak az én menyasszonyom. Kinga a lélek kívánsága szerint választott, a királylánynak nincs beleszólása.

Apró kezébe vette a batyuból előkerült, csiszolt-üveg serlegeket. Felséges anyját utánozva, maga is óvatosan visszahelyezte az asztalra mindegyiket. Ezután ügyet sem vetett a cifraságokra tovább.

Erzsébet a vasból készült vezeklőövet érintette meg. De mintha égő parazsat fogott volna, visszahúzta kezét, amint a tárgyat megneveztem. Nem így a kis királylány. Csodálatos módon, Margit a kínozásoktól nem riadt el.

- Talán ilyet fogok viselni a kolostorban egyszer én is - mondotta az életkorát meghazudtoló, nagy komolysággal a jelenlévőknek.

Nem mertem ellene szólni, pedig a szívemet csúf rettenet szorította össze.

A királyné ekkor, hirtelen háttal fordítva nekünk: messzire tekintett a curia szélén nyújtózó sövény és a távoli rétek felé. Megesküdtem volna, hogy a szempilláin visszatartott, gyöngy cseppek hintáznak.

Szülőhely és a középkori falu

Másnap reggel elhagytam a szállodát. Az utam későn virágzó pipacsos réteket érintve, vonaton vitt tovább. Emlékeztem, hogy amint álmomban megjelent, segesdi főurak a Szlavón hercegséggel tartottak kapcsolatot, mely a mai Horvátország területén, a Dráva és a Száva között, s a Száva túlsópartjára terjedő régiót jelentette. A megelőző nap látomásos álmain tűnődve, a következő estét már Segesden, a faluban töltöttem el. Korán nyugovóra tértem. A vendéglátó család előtt arra hivatkoztam, hogy a nyári melegben vonatozás kissé megviselt. Régen látott gyermekkori barátnőm még beszélgetett volna, a férje csak egy pohár vörösborra invitált, saját termés; de én az álmok folytatását vártam. Azzal sem törődtem, hogy a viselkedésemet szokatlanul furcsának tarthatják. A nagyfiú a redőnyt állíttatta, hogy a teljes sötét ne rémisszen, ha váratlanul felriadnék. Ezután kényelmes ágyon, de egészen az

első kakasszóig forgolódva s
hánykolódva, teljesen kimerültem.

A hajnali fény világosságánál, még
mosdatlanul és hálóingben, mindjárt írni
kezdtem. Inspiráció - vettem papírra.

S folytattam mindazzal, amit a
feltételezésem szerint eddig; a
hátrahagyott kötegből már elolvastatok.

Ha a reggelinél, melyet tudom:
szeretettel készítetek, csak hűlt helyemet
találnátok, akkor megkezdtem az utat,
melyet álmomban végigjártam.

A kék tollamból mostanáig kifogyott a
betét, ezért zölddel; majd a jelenségek
illékonyságától tartva; az asztalon
heverő piros filccel folytatom. A házat
nem ismerem, zajt csapni semmiképpen
nem akarnék; ezért golyóstollak után
nem kutakodom. Izgatottan írom a
következő oldalakat is. Miután a
szövegem végére értek, tegyetek a
legjobb belátásotok szerint! De ne
ijedjete meg, és barátsággal kérlek
benneteket; haragot a szívetekben
irántam ne tápláljatok! A hátrahagyott
lapok rendőrségi vizsgálatnál az

eltűnésem okán bizonyítékként szolgálnak, de némi támpontot nyújthatnak később a falu története vonatkozásában is. Aki pedig mindezt egy túlfűtött elme fantáziájának, fikciónak vélné, én annak is igazat adok. A szaggatottan megjelenő, de tartalmilag összefüggő szöveget oldalszámokkal és fejezetcímekkel látom el. Kedves Barátném, köszönöm a hozzám való jóságokat.

Testben és lélekben összetörten kisurrantam a házból, és a Templom utca irányába indultam el. De még az iskolaépületre, az évtizedek során magasra nőtt fenyőkre, s a régi kőkeresztre sem vettem pillantást. A templomhoz igyekeztem, mielőbb a kolostort akartam látni. A vonat ablakából úgy tűnt, hiányzik a templom tetejéből egy darab: A belső restaurálási munka már a vége felé közeledhetett. A nehéz kilincs engedett.

Megálltam a barokk templomhajóban a kő szenteltvíz tartó előtt. További

útmutatást a gyermekkorból ismert freskók sem nyújthattak, vártam még. Festett figura az oldalhajóban mintha árpád-házi nemesembert mintázna. A leborotvált fejen hosszú fürt a koponyán és kettő a fül melletti csimbókokban, erre utal.

Képzetelemben az idő mintha meglódult volna kissé. IV. Béla király, az előző nap másolt levéltári dokumentum tanúsága szerint 1263. december 6-án, segesdi keltezéssel adott ki oklevelet, bizonyos letelepedési engedélyt; zalavári földje mellett szabad emberek számára; „a terragium illő módon való megfizetése mellett”. Azon a téli napon tehát az egész udvartartásával ismét e helyen időzhetett.

A kolostorépületből nyíló folyosóról a kórusba tartottam. Próbaképpen a már felszentelt, új orgonához szándékoztam ülni. Nem lepett meg, hogy évszázadokkal korábbi helyszínre érkeztem.

Első benyomásként, a fás, bokros tisztáson, földből épült kunyhófélék álltak. Előttük asszonyok üdögéltek a csupasz földön. A vászonból készített, hosszú ingből többnyire a bokájuk sem látszott ki. Másoknál, szinte illetlenül a mezítelen lábszár is, mert az ingféle valamivel rövidebb lehetett. A lábukon alacsony szárú bőrsarukat láttam. Sikerült megfigyelni, hogy magam is hasonló öltözéket viselek. A deréktől lefelé bővülő alsóruha fölött még egy hasonló szabású, a kézfejet is eltakaró ruhaujjakban végződő, nyakban hímes felsőruha takart.

A nők cseréptálat tartottak az ölükben. Néhány kisebb gyerek is beléjük csimpaszkodott. Ezek a kicsik a felnőttekéhez hasonló ingben jártak, a fejükön vékony, füles sapkaféle. Engem is megszólított valaki. Az eltűnt gyermek felől érdeklődött, akit anyja egész délelőtt keresett. A nyelvet, vagy ugyanazt a nyelvjárást beszéltem én is. Azt feleltem, a gyermekkel nem találkoztam, de segíthetek a keresésben.

Valaki a karomnál fogva meglódított, mondván, hiszen magam vagyok felelős a gyermekért. A hely nem lehetett számomra teljesen idegen. Mindjárt eszembe jutott, hogy a kisebb fiútestvéremet anyánk rám bízta. Ő maga a napi teendői között, folytonosan értünk aggódott. Öcsém, szófogadatlan gyermek lévén, a maga útját járta. Hallotta, amikor hívták, de a felnőttek szempontjait nem vehette figyelembe, amikor elfoglalta valami. Márpedig sokminden érdekelte, s lekötötte egészen. Az állatok etetését, gondozását, máskor nyírását és fejését soha meg nem unta. Már a szaporodás és szaporítás kezdte érdekelni. Talán az állatok közt kellene keresni most is – gondoltam. Futásnak eredtem az ellenkező irányban legelő nyáj felé. A békés állatok közt nem bújt meg az elveszett gyermek.

Tágas mezőre jutottam. A haragoszöld, ujjas-levelű növényekben kenderföldre ismertem. A szálakat olyan sűrűre vetették, hogy azok képesek voltak minden közójük furakodó gyomnövényt

agyonnyomni. A fölöttük görnyedő, egészen fiatal legények egy szál ágyékkötőben húzogatták ki a szálakat a talajból. Tudtam, hogy a termést néhány napig szárítják, majd a patakban áztatják. S ha mindez megtörtént, akkor köveket raknak a kékék fölé, s addig ott hagyják, amíg jól meg nem puhulnak. Hátraszóltak, néhány nap most elég lesz, hogy a napfényes időben teljesen kiszáradjon a kender. Azután már csak a törés és tilolás marad.

Őket is beleértve, egészen addig még csak asszonyokat és apróbb-nagyobb fiúgyermeket láttam. A felnőttkort nem érhatték el a betakarítást végzők sem. Ismét háború dúl valahol – véltem - ezért hiányoznak a település felnőtt férfiúi. De óvakodtam érdeklődni. Nem akartam a tudatlan kérdéseimmel közöttük feltűnést és gyanakvást kelteni. Még egyszer körülnéztem, s elindultam felfelé a dombon abban a reményben, hogy eljuthatok a ferences templomig és kolostorig.

Bolyongás térben és időben

Mintha bizony elfelejtettem volna, hogy templom, a hozzá tartozó kolostorral e helyütt valószínűleg csak később épült. A feltételezett vár is talán vesszőből font, sárral tapasztott erődítés lehetett. Nyugtalanító kérdések tolakodtak elő a fejemben, melyekre a válaszokat nem ismertem. Mihez képest korábban, vagy később? Hiszen azt sem tudhattam, hogy járatlan utamon a történelmi időben hol tartok éppen. Ott, először gondoltam arra, hogy nem találok haza soha többé.

Amint a napsütötte oldalban mind feljebb kapaszkodtam, szememet a kézfejemmel árnyékoltam be. Távolról egészen úgy tűnt, hogy a tetőn mégiscsak vár állott. Nagyjából ovális alakú, faragott és festett kövekből épült, kétszintes lakótornyot pillantottam meg. A fal vonalán kezdtem körbejárni. Magasra nőtt, szúrós füvekbe gabalyodtam, a ruhámba bogáncsok tapadtak. Mintha a várhoz, az északi

oldalán további szárny csatlakozott volna. Az erődítmény fala és köztem nem túl széles árok húzódott. Még azzal voltam elfoglalva, hogy az erősen kapaszkodó, lilás bogáncsvirágoktól szabaduljak. A hosszú alsóing aljából egyenként szedegettem. Az őrszem lekiáltott valamit. Közel, s távol más személy a láthatáron nem mutatkozott. A vitéz észrevett hát és engem szólított. A vár védelme gyöngé női alkatomtól veszélybe nem kerülhetett, ettől ő maga sem tartott. A hangsúlyából asszonynéppel incselkedő férfiúra következtettem. A kapun belülré invitált. Egészen addig a kőfalán nem találtam rést, vagy nyílást, mely a várbelsőbe vezetett volna. Pedig ott kellett lennie. Az őrkarijának széles mozdulatait követtem.

Egyelőre haboztam a meghívást elfogadni. Tartottam attól, hogy a különös ottlétem véglegesre fordulna a vár belsejében. Abban bíztam, hogy a visszautat múltból a jövőbe a falán kívül megtalálhatom. A reményem

megalapozatlan volt, ezért valódi lehetőséget sem kínálhatott; attól elzárni magamat egészen mégsem akartam. Ezért úgy tettem, mintha a két karjával integető vitéz szándékait nem érteném, s a váron kívül valami sürgős dolgom akadt volna. Gyötrő szomjúságot éreztem. Régóta nem ihattam, s mivel az időt napok óta évszázadokban mértem, az eltelt órákat és percekét számítgatni nem próbáltam. Mennyi telt el, mióta aznap reggel, barátaim házából elindultam? Számomra is váratlanul, nevetni kezdtem.

Amint a hisztérikus kacagást sikerült abbahagyni, úgy döntöttem, visszatérek a faluba. Lecsillapodva már gabonafélékre, hüvelyesekre, forró kására számítottam az asszonyok között, akikkel már találkoztam aznap. Szláv népektől a káposzta és zöldségtermesztést, a különböző saláták készítését rég eltanulhatták. A dinnye olyantájt érhetett, s a korai szilva is talán. Szőlőhöz, szelídgesztenyéhez az évszakot túl korainak ítélttem.

Szokatlanul kisméretű, téglalapra rakott, sövényfalú épülethez érkeztem vissza. Az asszonyok, s gyermekek időközben mind a házaikba húzódtak. Amíg ott álldogáltam, zöld leveles vesszőt suhogtatva fürtös hajú, szőke fiúcska közeledett hozzám. Tíz évesnek néztem. Széles vigyorral üdvözölt, mire az elveszett öcsémre ismertem benne. Csak a tehénnek segített egy tarka kisborjút világra hozni. Elégedettnek tűnt magával, a tehénnel, az egész világgal. Még engem is szeretni látszott. Viharosan átölelte a derekam, s arra kért, vegyem anyánk előtt pártfogásba. Ily nagy bizalom láttán nekem is megjött a kedvem. Együtt léptünk a sövényfalú otthonunk belsejébe.

Megérkezés

Odabent sötétség fogadott. Amikor megszokta a szemem, már feltűnt a tárgyak bizonytalan körvonala. Középen, egymással szemközt a tűzhelynél emberpár üldögélt. Anyám és

apám? A lángok fényénél megállapítottam, hogy szeretett társukra figyelve, egymás lábáról a harisnyát segítik le. A gyöngéd mozdulataiktól megrendülten a sövényfalhoz lapultam, pisszenni sem mertem. Öcsémmel némán várakoztunk, amíg a férfi és nő figyelme lassanként felénk fordult.

Esteván, mert aranyhajú testvéremnek ez volt a neve, harsányan a délután megannyi kalandját kezdte mesélni. A nő arcán szelíd boldogság áradt szét, amint gyermekét hallgatta. Engem itt is Erzsébetnek szólítottak, s atyám e néven illette anyámat is. Meggyújtott egy szál gyertyát az asztalon, evés előtt imádkoztunk. Híg levest kaptunk vacsorára, majd mindannyian nyugovóra tértünk hitvány vackainkon. Alig pirkadt, Erzsébet már a reggelit készítette. A nappal világosságánál úgy tűnt, láttam már őt, régen valahol. Az arcán, főleg a szeme alatt, apró ráncocskák gyűltek, mintha folyton mosolyogna. Az emlékkémem ennél

ifjabb arcát vetítette elém, de lényegében nem sokat változott.

Atyám a földekre indult, Estevánt is magával vitte. Erzsébet munkára szólított, a ház előtt együtt dolgozhattam vele. A dísztelen tálba kihüvelyezett zöldborsó szemeket pergettünk. Más nők a nagy fa alatt kosárba káposztafejeket leveleztek, sok szó nem hangzott el köztünk. A vaskéssel kivágott torzsát körülöttük szaladgáló gyermekek könyörögték el. Miután megkapták, mintha cukorkát rágcálnának, oly örömmel eszegették.

Déltájban úgy találtam, anyám nem lehet más, mint az álombéli Erzsébet, aki valaha Kálmán herceget gyászolta. Még bizonyosabb lettem, amint a finom és előkelő mozdulatait figyeltem. Nem értettem, hogyan került a curián kívülre. S miért lehetek most lánya annak, aki a legelső álom szerint, hiszen én magam voltam? A menekülő herceget tán nem én vártam örömmel és reménnyel a szívemben?

Őszinte kedvességétől lassanként megnyugvást találva, mindezt újabb káprázatnak ítéltém. Egyikük sem vagyok és voltam. A látomások különböző rendű-rangú szereplői pusztán a tudatomban születnek, később elenyésznek. A jelenség okát nem sikerült megismerni, és a megfejtéssel sokat bajlódni nem volt lehetőségem.

Délután beteg öregasszonyt látogattunk meg. Szalmazsákon hevert, a beszélgetést azzal kezdte, ne sírjatok! Ne sírjatok, hiszen a halál csak a testemet ragadja el, én magam itt maradok a szívetekben. A kunyhóba néma, hevesen gesztikuláló férfiszolga bocsátott be minket. Köntösét derékig szűk, alul ráncba szedett kabátnak néztem, övvel leszorítva. A gömbölyű tetejű süveg alól kilátszott a körben rövidre nyírt, fakó haja. Haldokló úrnőjétől megrettenve, hamarost inkább hozzá menekültem. Keresztet vetett, magába szállva, a teremtőjével próbált szót váltani. Talán a vénasszony lelki

üdvéért könyörgött, de az sem tűnt lehetetlennek, hogy csöndes imája értem; az eltévedt és boldogtalan leányért szólt.

Erzsébet a családról és a korszakról

Útban visszafelé megkérdeztem anyámat, mindig ilyen szegények voltunk-e, s mit találnék a mi falunkon túl?

A kérdéseim előtt nem zárkózott el. A viselkedésében, s hangjában nem éreztem a zavarnak semmi nyomát.

- Régen a hercegi curiában éltem – mondta egyszerűen – a domb másik oldalán. Akkoriban a birtok Kálmán herceg tulajdona volt. Hirtelen és szomorú halálát követő pár év után apádhoz mentem nőül, s követtem házába.

Nem találtam magyarázatot, miért ment vagyontalan emberhez feleségül, hát tovább faggattam.

– Csinos lány lehettél, nem akadt más kérőd?

Elmesélte, hogy akkoriban nem ismert mást, becsülte és megszerette őt.

- Apád, születése majd ifjúsága folytán szabad ember, írástudó, a királynéi uradalom alispánja volt. Dolgai, s kötelességei közé tartozott a praedium, vagy uradalom és a comitatus, magyarul vármegye földesúri terményadóit, a pénzcenzust behajtani. Mindez nem szerzett örömet neki, gondot, bajt és fájdalmat annál többet. Soha nem szerette mások fájdalmát látni.

Elérkezett az idő, hogy a korról új ismereteket szerezzek. Erzsébet hajlandóságát a komoly beszédre ki kellett használnom.

- Talán nem fizettek a királyné javára önként? Kiktől kellett behajtani? Halványan elmosolyodott.

- A királyi népek nem tudtak a törvény szerint eleget fizetni. Hiszen ideje erről veled is beszélni: atyád, kit származása és a képességei magasra

emeltek, sok év után szabadon a szegénységet választotta.

Amíg gondolkodtam, hogy a következő kérdésemet miként fogalmazhatnám meg, anyám halkán és finoman, de annál határozottabban, tovább beszélt. Addig nem hittem volna, hogy meg tudna lepni.

- Idővel megtanultuk, hogy a gazdagság elgyöngít, a választott szegénység viszont erőt adhat az embernek.

A dombon felfelé haladva, egy darabig a „populi” kifejezésen elmélkedtem, melyet anyám használt nagy természetességgel. Ez a szó a szabadok és szolgák közt elhelyezkedő réteget jelezte. Rejtélyes szavai arra utaltak, hogy apám saját, esetleg kettejük választása szerint él jobbágysorban. További kérdéseimre is adott válaszokat. Kissé csodálkoztam, hogy ennyit tud, mégsem aggódik. Segesden az 1257-1267 közötti jobbágy jogviszony, melybe a szabad költözködés joga nem tartozott, előképe

lehetett a később ismert jobbágyság fogalomnak. Ha pedig így van - gondoltam – akkor a jelenlegi birtokos el is adhatja apámat és családját, minket: vagy csak a földet, melyen a kunyhónk áll: ha úgy jobban tetszik neki.

Gutkeled Miklós

Atyám, Gutkeled nembeli István bán és somogyi ispánt követően kerültem Segesden ispáni posztra (comes de Segusd). A megkezdett építkezéseket királyi törvény, s atyám hagyatéka szerint folytatjuk.

Követeink új királyi székhely hírére hozzák egyre. Budán a védelmet kőfal látja el, ehhez épülnek újabb tornyok és kapuk. A Várhegy északi oldalán megkezdett városépítésről, oda vezető új utakról, kutakról hallani. Béla úr híres építőműhelyt tart fenn, amely nem csak két templomot faragott ki eddig, de a domonkos apácák kolostorát is, a Nyulak szigetén. Mondják, a felséges pár Margit nevű leányát; kit gyermekként a szomszédos kertben láttunk szaladgálni; az új kolostorban apácává szentelték. E jó példákat látván és követve, Segesd vára és város tervéről mi sem mondtunk le. Legelőbb, egymástól két-három méter távolságra egy-egy sövényfalat húzattam, majd a

közüket parancsomra, a várépítők földdel töltötték ki, ez lett az alap. Rendkívüli nehézségek, nagy áldozatok árán máig, s hozzá jelentékeny, nem e világi felsőbb segítség által, áll a vár. Az úrnak legyen érte hála! Esténként eladási szerződéseket fogalmazok.

„Az 1265. esztendőben, örök érvényűen kiadom jelen, pecsétünkkel megerősített levelünket szülő és földeladásról László fia Péter részére, aki előttünk személyesen megjelent, és örökösei által való birtoklásra. Az eladáshoz beleegyezését és hozzájárulását adta testvérem, Joachim, valamint László fia Péter felnőtt fiai, akik szintén megjelentek.

Két földből készített határjel megy a kerek szilvafák szegletében: a nyugati rész a szántófölddel együtt mostantól László fia Péteré, a keleti rész mostantól marad az én, István fia, Miklós tulajdonában. Annak utána két, földből hányt határjel megy, ahol beleszaladván egy gyalogútba, és kelet felé tartván felfelé halad: a keleti rész marad az

enyém, István fia, Miklósé, a nyugati mostantól László fia, Péteré. Annak utána kelet felé megy és halad régi határjelek útján a falu határában a ferencesek háza felé: a nyugati rész mostantól a szerzeteseké, a keleti rész mostantól László fia, Péteré. Így tehát az előbb mondott személyem, István fia, Miklós vállalta, hogy ha bármely időben bárki az előbb mondott földeket elvenné László fia, Péter és örököseitől, akkor ő vagy örökösei tartozzanak eljárni saját fáradozásaikkal és költségeikben. Miután e levelet a szerződő felek, s Demeter mester, egyházunk prépostja aláírásával tanúsította; s azt, mint „király képe”, kettős pecsétemmel elláttam, végeztünk is. Krisztus valamennyi hívének, akik a levelet látni fogják!”

Határkijelölés

A hó már elment, de még a tavaszi munkák nem kezdődtek meg. A határkijelölést, annak jelentősége folytán, magam felügyelem. A birtokos nemesek képviselői pár jó emlékezőképességgel megáldott öregembert, s néhány legényt hoztak a faluból magukkal, akik majd a jövőben lesznek tanúk. A határjárók feladata a határmalmok, határkövek felállítása, a határok pontos kijelölése. Fiatal legényke, csaknem még gyermek; erősen állítván, hogy elrontották, hát magam nézek utána. Szolgánk, bizonyos Esteván fiacskája, Estevánnak lett igaza. A mérők, saját megbízottjaik földjét mások kárára növelni, követnek el olykor szándékos tévedéseket. A határt, melynek találkozási pontján másodszor is határdombot emelnek, Estevánka megjelöli a halom tetejére felhordott, nagy kővel. Ettől nem is hajlandó elállni, pedig a cipelést, megfelelően ifjú korának, még alig bírja. A munka

végeztével, immár közös hagyományunk szerint, a fiatalokat az öregek a friss dombon megvesszőzik. E szertartás okán még öreg korukban is emlékezni fognak, s meg tudják mutatni a helyet, ha bármikor a jövőben szükség lenne rá.

Miklós úr megpillantja Erzsébetet

Napok óta tart az eső, előbb-utóbb kikezdi az emberek kedélyét. A kör alapú temetőkápolnában imádkozom az elesettekért. Esztendőnkben a nemesek és szolgálonépek száma erősen megcsappant. Közülük sokan a harcból még nem tértek vissza, vagy tán egészen odavesztek. István herceg, immár saját atyja, IV. Béla urunk ellen fordult, s március havában Isaszegnél leverte a király seregeit. Új és újabb évszakok nem pereghetnek le, s tán új koronázás hírét ünnepeljük. De bizonyossággal csak a Mindenható tudja, mit tartogat számunkra az ő legfelsőbb hatalma és az idő.

Palástomat a vállamra borítva, Szent Mihály-templomunkból az ispáni curiába indulok. Elmémet nyolc falu terményszolgáltatása és boradók ügye járja meg és tartja ébren. Mindezek a királyi, illetve a királynéi udvartartás ellátását szolgálják.

Az ember hamarost vagyonának szolgálja lesz, ahelyett, hogy uralkodna rajta. Ha ugyanis veszteség érné, emiatt szomorkodna. Egészen rabja lettünk immár annak, amit korábbi szerencse folytán birtokoltunk. E vélekedés bizonyos lisszaboni születésű, paduai Antaltól származik, de bizony mondom, sok igazságot adok neki.

A rétre kilépve, előkelő tartású asszonyi alattvalóink fordítják a figyelmet maguk felé. Az idősebbik nő a hamvas leány anyja lehet. Mindketten szép arcúak. Ingük alját kissé megemelve szedik lábukat az esőben. A faluba igyekezhetnek, ahol élnek.

Házasodásra gondolni nekem is rég ideje volna, ha eszemet nem megoldatlan gondok gyötörnék most is.

Atyám saját tehetségét az eladományozott királyi birtokok visszaszerzésére fordította, örökül e tisztet hagyta rám is. Noha ily nehéz dolgom még nem volt. Nagyberényi földjeit a felséges pár a veszprémi egyház tulajdonába sorra eladományozza. Különösen templomégéseket követően mutat erre nagyurunk és királynénk hajlandóságot. Azután Csák nembeli Péter fia Mihálynak gyöngyökkel, drágakövekkel díszített keresztért, az uralkodó Erdőcsokonyát és a Nyim hegységhez tartozó nyolc ekealja földet, illetve kisebb birtokrészt is adott. Ha ez a kedvezőtlen tendencia folytatódik, a váruradalom és birtokai elfolynak lassan.

Hanem a réten látott leányt nem tudom a fejemből másnapig kiverni. Megbízottam jelentése szerint, Erzsébet szolgasorban élő szülei – Esteván és Erzsébet - egykor nemesemberek valának, a királyné legjobb emberei. Esteván a királynéi birtokrendszer

alispánjaként fáradozott sokáig. Majd saját lelke üdvösségéről gondoskodván, írás által összefoglalta akaratát, nehogy, amit az ember cselekszik, az idővel elmúlják. Írásba adta, hogy miként minden élőnek szabad, úgy neki is jogában áll maga és elődei, a rég elhunyt urak, valamint felesége, Erzsébet és kisleánya, Erzsébet lelki üdvösségéért alamizsnát osztani egyházak, monostorok és káptalanok részére. Kinek-kinek, ahogy megilleti. Házát és javait szétosztván, maga a szolgasort önként választotta.

A cikornyás latin írást curiámba hozatván, annak rendelkezéseit hosszasan, egészen pirkadatig tanulmányozom az asztalon fénylő gyertyák sárga lángjánál. Az írás bevezető sorai magyarul így szólnak:

„Isten nevében ámen. Minthogy a mindenható Isten kezdettől fogva az embert a föld porából saját képére és hasonlatosságára megformálva és orcája fényével megkülönböztetve, arra a célra teremtette, hogy örök élete legyen.

Mivel senki, hacsak jót nem cselekszik, ezt el nem érheti, szükséges tehát, hogy az ember élete zarándokútján erényekkel övezze fel magát, jótettekben fáradjon, amelyek által, mint üdvös orvosságok által az örök dicsőség felé szerencsésen elindulhat. Mivel tehát magam, János fia, Esteván; Mária királyné alispánja testben épen, és ép elmével; az Üdvözítő kegyelme segítségével saját üdvösségemről gondoskodni kívánok, szándékomban áll nemesi előjogaimról és kiváltságaimról, házamról és teljes vagyonomról lemondani. Az alamizsnaadás, miként a Szentírás tanúsítja, nagy zálog a legfőbb Isten előtt.”

Az írása sorait éjen át olvasva, a hajnal első sugaránál eloltom a gyertyákat szobámban. Megállapítom, hogy bor, gabona -, és egyáltalán minden egyes tizedet, mellyel Estevánnak addig a falvak tartozának, ő elengedte. Javaiból, a Szent Ferenc szabályait követő remetetestvérekre örökösödési jogon,

monostorépítés céljára jószágot, földeket és aranyakat hagyott.

Számba veszem, hogy az ispánsági központba minorita szerzeteseket korábban maga a királyi család telepített, lévén legkedveltebb rendje a ferences. A hospes lakossággal egy időben érkeztek, a királynak is ferences gyóntatója van Segesden. A monostoruk azonban máig nem áll, csak szegényes házat tartanak fenn.

Midőn városalapítási tervemen tovább munkálkodni szándékozom, azt a hajdani alispán, Esteván szándékaival egyetértésben, a ferencesek monostorával erősíteném meg magam is. A koldulórend, az őket pártfogoló királyon, királynőn s további pártfogásomon keresztül a jövőben komoly befolyáshoz juthat. Ezzel Esteván alamizsnája, melyet mindeddig más célra használtak, végül értelmet nyerne.

Beszélgetés szándékával szolgánkat: Estevánt a faluban hamarost meglátogatom. Ezen a tavaszon a

cseperedő fiát, ki a határkijelölés ügyében oly kiválóan segédkezett; korábban már megismertem. Látogatásomra további okokat szolgáltat, hogy a földet, amin kunyhójuk áll, a hozzá tartozó rétekekkel és legelőkkel, meg a darab erdővel, írásba foglaltan még ezen a nyáron László fia Péternek eladni tartozom. A jövőendő kegyúr megtarthatná Estevánt a családjával együtt. Ugyanakkor jogomban áll, hogy saját szolgálaim közül néhánynak, esetenként libertast: szabadságjogot ajánljak, ha addigi odaadó életével és munkájával erre alaposan rászolgált. Ismét szabad nemesember leányaként, Erzsébetet már bízvást a házamba vezethetem.

Leánykérés, esküvő

A következő napok egyikén anyámmal megjártam a várat. Az érkezésemkor még gúzsba-kötő szorongás napról-napra engedett. Lépteimet már nem a furcsa helyzetből szabadulni vágyás irányította, és csak apróságok hiányától szenvedtem. A jó fogkrém, papírzsebkendő, WC-papír, más kozmetikumok kellettek volna. Helyettük megannyi alkalomhoz jutottam, hogy a csöndet, a szokatlanul tiszta levegőt, a dombos táj megannyi szépségét és a csaknem érintetlen föld gyümölcsseit élvezni tudjam. De a kérdéseimet csak magamnak tehettem föl. „Valóban számít-e, hogy mely korban folytatom a számomra kiszabott emberi időt? Itt fiatalabb vagyok. Biztos, hogy vissza kell térnem a jövőbe, ahonnan érkeztem?” Már kezdtem úgy érezni, nem mindenáron. Megfigyeltem, hogy a főúri kápolnától Délre áll a templom, és attól egy dűlőnyire a közrendűek temetője. Ha

IV. Béla uralmának végére csöppentem, akkor a Nemzeti Múzeum kőtárában nyugvó sírkő a segesdi királynéi kápolnából, vagy annak alapjára később épült „utód-templom” kápolnából kerülhetett elő. Talán két-nemzedéknyi idő választhat el tőle. A lelkem mélyén nem hittem el, hogy háborús dúlások és fertőző betegségek közepette, a korai középkorban fogok mindaddig élni.

Ottlétem idején lovagi fegyverzetben, térdig érő sodronyfonású páncélruhába öltözötten nem ismertem addig senkit. Az előkelő férfi díszruhája ilyesforma lehet – véltem - fölébe tán lenge, oldalt felhasított, ujjatlan selyemtunikát visel. A divat egységesen nemzetközi, leginkább európai? Vagy még mindig bizánci, esetleg a kun szövetségesek hatása érvényesül? Ismeretlen nemes lovag viseletén ábrándoztam, eközben anyám példáját követve, magam is hímezni kezdtem. Jobban kedveltem a hosszú, szűk ruhaujjat. A kézfejemre boruló széles ujjak a házimunkában akadályoztak. Nem csupán magamnak,

de anyámnak is kihímeztem a ruhaujjra többféle virágmintát. Sikerült megörvendeztetni, s a gyönyörű mosolya teljesen kinyílt, amikor a különleges munkáimat megpillantotta. Persze nem árulhattam el neki, hogy nem egészen önálló tervezés.

Estebédhez a friss zöldséget tisztítottam, hogy Erzsébet keze alá adjam. Apám valamilyen állat figuráját fabrikálta, Estevánka hangosan tudósított: lovon közeleg a távolból valaki. De nagy uraság lehet! Nem maradt másra időm, mosatlan kezemet a hátam mögé rejtve, meghajoltam az érkező előtt. Páncélt nem viselt, inkább mintha fázna, hosszú palástba burkolódzott. Úgy éreztem, nem illik a saját történelmi korához, amelyben született. Közvetlen és barátságos arcát mutatta. Magasabb lehetett nálam, a szemét kéknek, a tekintetét értelmesnek láttam. Meglepett, hogy a barna haja szabadon leomlik, az arca teljesen szőrtelen. Miután a meghajlásomat fogadva engem is köszöntött, tovább

már egy szót sem szólt hozzám. Apámmal, a szolgájával kívánt beszélni. Eléggé furcsának véltem, hogy nem a röghöz kötött jobbágyembert hívatta magához, inkább annak kunyhójába járult. Először úgy véltem, sétára indulnak. Majd rájöttem, hogy ehhez túlságosan sötét az este. A göröngyös utakat nem világították, s aznap csillagtalan éjszakára számíhattunk. Fülelni kezdtem, mert kettőjük dolga tán anyámra és öcsémre; s ha velük maradok, akkor rám ugyanúgy vonatkozhatott. A kellő pillanatban közbeléphetnék, ha atyámnak szüksége adódna rá.

Szólásra nem kaptam alkalmat, csendesen és nyugodtan beszélgettek. Füleltem a „libertas” szó ütötte meg, de nyilván tévedtem, gondoltam később. Nagyúri vendégünk távozása után atyám mégis gondterheltenek látszott. Alszunk rá egyet, mondta, de anyámmal még hosszasan pusmogott, mielőtt elcsendesedtek.

Másnap reggel feltárta előttem a segesdi főispán ajánlatait. Mielőtt Miklós úr a földjét, melyen a házunk áll eladná; s mi ősszel új birtokos tulajdonába kerülnénk; lehetősége van a szolgájának szabadságjogot adományozni. Atyámat a múltja, odaadó munkája és jelenlegi életvitele folytán az uraság erre méltónak tartja. Esteván, mert atyám, amint öcsém, ezt a nevet viselte, tegnap este megválaszolt neki. A vagyonáról egykor lemondhatott, mondotta, de szegénységében a felajánlott szabadságot elutasítani most csak balga emberhez illenék. Tehát a szabadságot köszönettel elfogadja.

Mindjárt kiderült, hogy kettőjük közt nem csupán erről volt szó, atyámat erősen aggasztotta valami, hiszen a másik dologban gondolkodási időt kért, és kapott is még Miklós úrtól pár napot. Esteván gondjában, s örömeiben osztozni mindjárt késznek mutatkoztam, megköszöntem a bizalmát. Igyekeztem hangoztatni, mily' nagyra értékelem, hogy engem is

beavatott, s hogy ő maga szabad választásra érett. De, miután megtapasztalta a jobbágysorsot, megtagadhatná-e most már a főúri kegyet, legyen szó bármilyen viszonzásról?

Egyenesen a szemébe néztem, s bátran megkérdeztem, hogy az uraság mit kért a szabadságért cserében?

Köntörfalazott egy ideig, mondván, nem cserében, de ő mégsem tudja, miként döntsön. Hiszen a leányának minden szülő a magáénál jobb sorsot remél. Az életembe durván beavatkozni nem akarna, a jövőmért anyámmal együtt nagy felelősséget érez.

Láttam, hogy mellébeszél, itt közbevágtam.

- Képes lenne a megtisztelő leánykérést elutasítani? Én bizony kíváncsian várom, hogy atyám miként cselekszik. Minél előbb tudjuk a válaszát, annál jobb.

Nem szokhatta meg, hogy a leány így beszél, a döbbenettől elállt a szava. Majd váratlanul megkérdezte, vajon

hajlik-e a szívem Estván fia, Miklóshoz?
A nagyúr atyját is, mint apámat,
Estvánnak nevezték, rangja szerint ő
volt az előző szlavón bán és segesdi
főispán.

Atyám figyelmesen az arcomat nézte. Ő
egykor anyámat, Erzsébetet első
pillantásra szeretni tudta. Éreztem-e
hasonlót Estván fia, Miklós közelében?
Bevallottam neki, hogy az előkelő,
idegen férfi hangját hajlékonynak,
színesnek találtam. Miféle színűnek? –
kérdezte lágyabban, mint vártam. Őz-
barnának, de ne faggasson erről,
feleltem pironkodva.

Atyám kérdései a hajlandóságomról
nem leptek meg. Tanúja lehettem
annak, hogy házasságukat a szüleim
komoly szövetségnek, s legfőbb
boldogságnak tartják. Ezért érdekből
engem sem kényszerítene nőül
senkihez.

Menyegzőnket 1267. karácsonyán,
Aranyason ültük, a király Segesdhez
tartozó, Barcs melletti birtokán. Akkor
még nem sejtettük, hogy ez lesz a

legutolsó alkalom, amikor felséges urunk a kíséretével Somogyba vonul. Esküvőnkön a király megtört, szelíd ember benyomását keltette.

Gutkeled nemzetség

Somogyban az udvarházi települések erdővidékeken, de seregeket gyorsan felvonultató, fontos utak mellett fekszenek. Amint a szememet reggel felnyitom, mindjárt madarak hangjával telik meg a fülem, erdei növények szagával az orrom. Miklós házában az érzékszervi gyönyörök megsokszorozódnak, ahogyan minden más élvezet.

Atyám visszakapta szabadságát, Miklós új nemesi rangot, kevés földet és curiát is adományozott neki. Csak annyi földet fogadott el, amennyit továbbra is képes maga megművelni. Hiszen eddig is már külön ember hírében állott, ezután sem bántja őt és anyámat Segesden ezért senki.

A mézeshetek elmúltával, napjaim főként olvasással telnek. Tévedtem egykor, ha azt gondoltam, internet nélkül nem tudnék élni; s elismerem, hogy az ember alapvető természetét a megváltozott életkörülmények sem módosítják lényegesen. Ezért hát szorgalmasan, most a latinban gyakorlom magam. A Gutkeled nemzetség történetéről keresek használható információkat. Házasságom révén, immár a családhoz és ehhez a nemzetséghez tartozom. Apósom, hajdani István bán és főispán saját kézírásában, s az eredeti írások tartalmában egyaránt gyönyörködöm. Megkísérlem azokat magyarra fordítani.

„A tűzszerszámot különleges magyar szokás szerint, aranyozott, díszes fémlappal borított tarsolyom rejti. Bogláros kaftánomat nagyméretű csatok fogják össze. A bizánci hatású, rövid szíjakról lelógó szíjvégek, csüngős pitykék az övet díszítik. Járás közben ezek összeverődve csengnek és bongnak, hatásos megjelenésünket tudjuk növelni velük. Az ujjaimon gránátköves gyűrűket viselek. A vörös kővel, s mind e díszekkel imádott hölgyem szívét remélem hosszú távon magamhoz hajlítani. Eddig három fiunk született: Joachim, Miklós és István. A Gutkeled nemzetség tagjaként, ifjú korom ellenére, igen korán birtokokat, báni címet és Zágrábban palotát kaptam. A dalmát tengerparton várost alapítottam a király tiszteletére, s Kőrösben egy szabad, úgynevezett hospes falut. A város és falu lakói a zágrábi hospesek szabadságjogát kapták. Az általam vert dénárok kiváló pénznemek.

IV. Béla király bizalmi embereként, az úrnak 1250. esztendejében Segesd megye, mint comitatus és a királynéi birtokrendszer ispáni rangjába emelkedtem Jacou fia, Mihályt követően. Megbízottaim révén oklevélkiadási és más törvényhatósági ügyeket is ellátok. Hűségem odaadásaként, az elidegenedett várföldek visszaszerzésében munkálkodom.

A tatárjárás emberveszteségeit pótolni, a korábbi kötöttségek bomlásával, s főleg a szabad költözés elterjedésével, Somogyba is már hospes jogokkal rendelkező idegeneket telepítettem. Ezek a kiváltságosok németek és vallonfranciák. A szíveslátást kőbe vésett sorokkal is megerősítettük.

Gaudeat hic sospes
Veniens huc civis et opses
Ac veniam lapsi
Capiant et premia iusti.

Örvendjen védelemnek
Az ideérkező polgár és vendég.
Nyerjenek a hibások megbocsátást;
Az igazak, pedig jutalmat.

Az udvarhelyhez tartozó szolgálónép, az udvarnokok egy része önállóan termelő parasztként, termése felével az udvarnak adózik. Míg más részüket különféle speciális munkákra rendeljük. Ők folytatnak kézműves szolgálatokat a királynéi udvartartás, illetve a vár ellátására. A segesdi udvarházhoz tartozik fémművesként Ötvös, Csiszár és Kovács, az élelmet adó Halászi és Molnári, boradó faluként Szőlős. Fonók és Ácsok népe, kézművességgel foglalkozik.

A nemesi udvarházak gyakran tavak és folyók mellett helyezkednek el, mint Aranyas a Drávánál, ezek rév és vámhelyeket képeznek, s közvetlenül gyarapítják a király és királynéi udvarházak, illetve a kincstár jövedelmét. De a legnagyobb gazdagság is elfolyik egyszer, ha nem csupán a

gyarapításán fáradoznak, hanem azt szét is szórják.

Ispánként, mely szót latinul comesnek mondjuk, a tekintélyre nagy szükségem van, a parancsaimat rendszerint emberek sokasága lesi és várja. Istenünk, s királyunk segedelmével, a szlavón báni, illetve Somogy ispánja címet a jövőben fiaim viszik tovább. Az érdekükben komolyan munkálkodom.”

Utószó

Szlavón báni méltóságát apósom fiai közül egyedül a férjem, Miklós tudta megtartani.

Béla királyunk halálának évében, 1270-ben fiunk született, ki a Miklós nevet a következő évszázadra a házasságában tovább örököltette. A sógorom, Gutkeled Amadé Miklós fia a keresztségben szintén a Miklós nevet kapta.

1290 tájékán a Gutkeledek kiszorultak a báni és ispáni hivatalból. Helyüket a Kőszegiek és Német-újvárosiak foglalták el.

Álmomban olykor, de már csak igen ritkán, zsúfolt és szennyezett nagyvárosok összefirkált villamosai csörömpölnek. A XXI. sz. emlékei a tudatomban lassanként elhomályosulnak. Megvallom, hogy fiaink és leányaink, majd szépséges unokáink születése után én már sehová nem kívánkoztam. Az eljövendő századokban férfiakkal és asszonyokkal

nem találkozom. Emberi számítás, hozzá asszonyi megézés szerint, a XIV. századot nem élhetem meg. A sírkő rejtélyét nem tudom kibogozni, és saját történelmi koromba nem találok vissza. Békésen halok meg Segesden, a családom körében.

VÉGE

TARTALOM

Inspiráció	5
Indulás Somogyba, álmokképek	8
Szülőhely és a középkori falu	24
Bolyongás térben és időben	31
Megérkezés	34
Erzsébet a családról és a korszakról	38
Gutkeled Miklós	42
Határkijelölés	45
Miklós úr megpillantja Erzsébetet	46
Leánykérés, esküvő	53
Gutkeled nemzetség	60
Utószó	66

Rózsadomb Contact Kft., Budapest

ISBN 978-963-08-8484-6

